

TURINYS

Ivadas	9
--------	---

PIRMA DALIS Atradimai (1492–1511 m.)

1	Vandenynas	17
2	Admirolas	38
3	Hispaniola	72
4	Teisingumo klausimas	87

ANTRA DALIS Užkariavimai (1510–1533 m.)

5	Kuba	113
6	Imperialistiniai planai	126
7	Kinijos vilionės	143
8	Tenočtitlanas	175
9	Pralaimėjimas ir pergalė	193

10	Didžiojo kanclerio svajonė	217
11	Elgetaujančių vienuolių pasaulis	228
12	Prieskoniai ir auksas	254
13	Kachamarka	279

TREČIA DALIS Nusivylimai (1533–1542 m.)

14	Kuskas	305
15	Mankas Inka	326
16	Eros pabaiga	347
	Naujas vertinimas	380
	Padėkos	392
	Pastabos	395
	Bibliografija	468

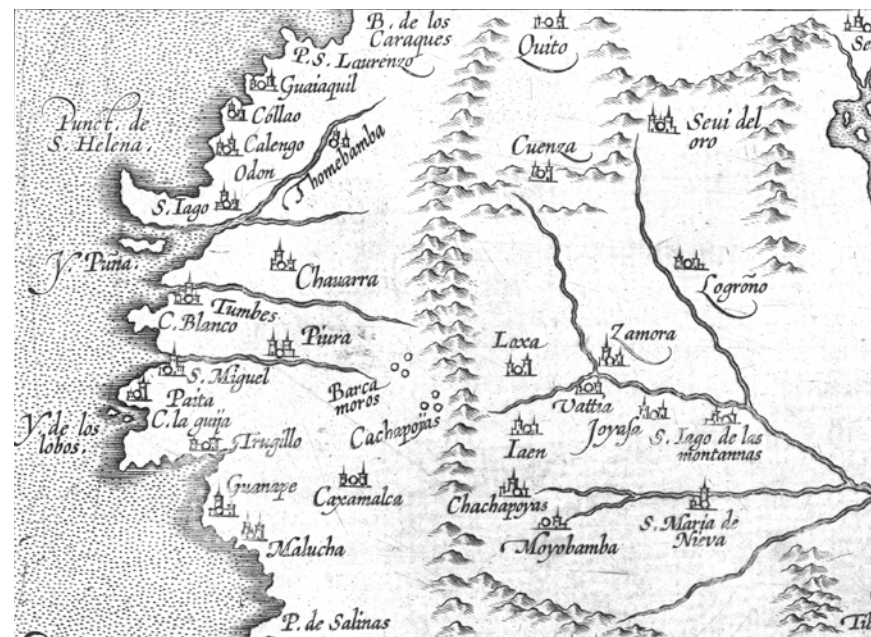
15

Mankas Inka

1534 m. vasario pabaigoje, netrukus po Riquelmės triumfo prieš Kiskiso pajėgas Chauchoje, patyręs karo vadas Gabrielis de Rojasas, kurio dėka ši pergalė ir buvo pasiekta, nuskubėjo į Kuską su naujienomis iš šiaurės. Jam knietėjo pranešti Pizarrai, kad ispanų imigrantų srautas šiaurėje nesiliauja, nes dabar dauguma tiki, jog turtai Tumipampoje bei Kite daug gausesnė nei Kuske. Gandai apie tai, jog didžiausi Atahualpos lobiai yra saugomi Tumipampoje, iš tikrųjų sujaudino visą Centrinę Ameriką bei Karibų regioną. Netgi vienas žymiausių konkistadorų, senas Corteso draugas, veržlusis Pedras de Alvaradas su dvylika laivų, gabenusių milžiniškas 500 ispanų, daugiau nei 4000 gvatemaliečių čiabuvių ir daugiau nei 100 arklių pajėgas, keliavo į Peru šiaurę. Rojasas taip pat suvokė, kad, vos tik apie tai sužinojęs, Sebastiánas de Benalcázaras (jis buvo įkūręs būstinę Pjūros, Pizarro pervadintos San Migeliu, uoste prie Ramiojo vandenyno) iškart su didelėmis pajėgomis išvyks į Tumipampą. Kelionės į Kuską metu Rojasas sutiko Almagrą, kuris, nusprendęs, jog padėtis pernelyg neatidėliotina, kad lauktų Pizarro nurodymų, iškart pats išskubėjo į šiaurę. Trumpai tariant, tuo pačiu metu, kai Sapa Inka ruošėsi taip ekstravagančiai užimti Pizarrą Chauchoje, buvo ruošiamos trys skirtingos ispanų operacijos, nutaikytos į šiaurinę Činčaisujaus regioną.¹

Almagras keliavo greitai. Šiaurinę pakrantę jis pasiekė balandžio pradžioje ir toliau tęsė kelionę šiaurės kryptimi, Kito link. Pakeliui jis sužinojo, kad Ruminjavis – senasis Atahualpos karo vadas tame

15. MANKAS INKA

17 žemėlapis. Giovanni Antonio Maginio žemėlapis „Peruani regni descriptio“ fragmentas, 1597 m.

regione – buvo suorganizavęs nuožmų pasipriešinimą, todėl atsitraukė į San Migelį ieškoti pastiprinimo.² Aplinkybės šiaurėje buvo radikaliai pakitusios. Konkistadorai savo rankose nebeturėjo jokių įkaitų, kuriais galėtų pristabdyti čiabuvių pajėgų pasipriešinimą, ir nebetraukė inkų palaikymo taip, kaip anksčiau pietuose. Vis dėlto Benalcázaras, atvykęs į Tumipampą, turėjo rimtų priežasčių išlikti optimistiškas. Jis ne tik galėjo patvirtinti, jog šis miestas iš tiesų didingumu prilygsta Kuskui, bet ir aptiko akivaizdžių ženklų, kad vietinė kanjarių tauta turi dar visai nesenų karčių prisiminimų apie smurtavimus, per kuriuos inkai buvo įsitvirtinę šiame regione, bei apie baisiai žiaurias kanjariams atliktas bausmes už šių sprendimą pilietiniame kare paremti Huaskarą.³ Todėl jie, regis, nė nesu-dvejoję pasiūlė ispanams savo palaikymą.⁴

Kanjariams neprisiekė ilgai laukti progos išlieti savo pyktį ant juos užvaldžiusių inkų. Ruminjavis buvo visai netoli. Jis ruošė savo armiją suplanuotoms kautynėms prie nuošalaus Teokachaso *tampu*, kuris įrengtas aukščiausioje perėjose, skiriančios Ramiojo vandenyno baseiną nuo Riobambos, vietoje. Tai buvo apleista vietovė, „kietos, slidžios ičiu žolės, kalnų ežeriukų, samanotų pelkynų ir kerpėmis apaugusių riedulių, permirkusių nuo miglų bei liūčių, žemė“.⁵ Praeityje Ruminjavis buvo puikiai išnaudojęs teritorijos reljefą, tačiau šį kartą savo priešų jis nepažinojo. Nepaisant nežinomos aplinkos ir neišvengiamo aukštos altitudės poveikio, šiame mūšio lauke buvo daug vietos manevruoti žirgais. Visa tai vyko gegužės pradžioje. Benalcázaras netikėtai užpuolė Ruminjavį ir visas kraštovaizdis netrukus buvo nuklotas inkų kūnais.⁶ Tačiau kai konkistadorai, neabejojantys savo pridaryta pražūtinga žala, bandė atsitraukti, Ruminjavis surengė kontrpuolimą. Šįkart ir vėl ispanai iškovojo pergalę, tačiau jų arkliai jau buvo pradėję rodyti nuovargio požymius, o jų mėginimui atsitraukti kelią užkirto dar viena įnirtinga ataka, nusinešusi kelių ispanų bei mažiausiai penkių arklių gyvybes. Nakties tamsa suteikė ilgai lauktą atokvėpį. Kitą rytą ispanai, atsigavę ir persigrupavę, surengė dar vieną kavalerijos išpuolį prieš inkų karo linijas ir nustumė juos į kalnus.⁷ Vis dėlto mūšiai tęsėsi kelis mėnesius: jie iš esmės nesiliovė nuo Riobambos iki pat Kito.

Gruodžio pradžioje galiausiai pasiekęs Kitą, Benalcázaras pamatė, kad miestas apleistas, neturi nei maisto, nei lobų, o jo sandėliai bei rūmai supleškinti iki pamatų – Ruminjavio vyrai atsitraukdami juos padegė.⁸ Benalcázaro tai nesustabdė – jis išsiuntė Rui Díasą su šešiasdešimčia raitelių vyris Ruminjavio. Senasis Atahualpos karo vadas buvo pasiruošęs: sulaukęs vietinių vadų palaikymo, jis užpuolė ispanus vidury nakties ir taip neleido jiems sėsti į balnus. Toliau įvykęs artimas susirėmimas truko visą naktį. Prašvitus laikino atokvėpio akimirka leido ispanams panaudoti savo arklius, su kuriais jie nesunkiai privertė Ruminjavio žmones sprukti. Kitą rytą vietiniai vadai, veikiausiai nepaisydami Ruminjavio pageidavimų, atvyko ir pasidavė. Jie taip pat oficialiai atidavė savo stovyklą su daugybe moterų bei aukso ir sidabro pilna slėptuve geidulingoms Benalcázaro vyrų užgaidoms.⁹ O Almagras tuo tarpu iš lėto keliavo su žmonėmis, kuriuos jam pavyko užverbuoti San Migelyje. Tuo metu, kai pasiekė Kitą, jam jau nebeliko nieko kita, tik papeikti Benalcázarą už tai,

kad nesulaukė Pizarro įsakymų. Atsakydamas į tai, Benalcázaras patikino Almagrą, jog elgėsi sąžiningai ir lojaliai paisė abiejų vyrų interesų.¹⁰ Tačiau labai mįslinga atrodė tai, kad niekur nebuvo matyti žmogaus, kuris ir paskatino šią gana skubotą iniciatyvą.

Alvaradas labai nevykusiai pasirinko kelionės maršrutą. Vasario 25 d. išsilaipinęs į šiaurę nuo Punos salos, jis nusprendė vykti per šių laikų Gvajakilį, keliaudamas šiaurės kryptimi palei Makulio upę, Tomabelos link. Iš ten kelias į Kitą veda per aukščiausią to regiono perėją, tarp dviejų galingų Čimoraso ir Karihuairaso ugnikalnių. Tai – didžiulis užmojis net ir palankiausiomis aplinkybėmis, bet kelionė palei Makulį jau ir taip buvo išvarginusi Alvarado vyrus dėl ten vyravusios drėgmės, kaitros, vabzdžių ir ligų: netgi jų plieniniai kardai apsitraukė rūdimis. Tačiau blogiausia vis dar buvo priešaky. Išalkusius, ligų išsekintus ekspedicijos narius užklupo pūgos. Taip mirtinai sušalo beveik šimtas ispanų, nesuskaičiuojama galybė gvatemaliečių bei didžioji dalis arklių. Kai Alvaradas su išgyvenusiais bendražygiais galiausiai pasiekė inkų kelią aukštumose, jie aptiko žirgų pėdsakus, paliktus Almagro ir Benalcázaro, kurie prieš keletą dienų per ten keliavo į Kitą.¹¹

Taigi Alvaradui dabar praktiškai nebeliko kito pasirinkimo, tik sekti tais pėdsakais. Nors ir patyrė siaubingų netekčių, jis vis dar turėjo nemažai arbaletininkų ir arkebuzininkų. Vis dėlto jis puikiai suvokė ir tai, kad Kito užvaldymas jo konkurentams suteikė pranašumą. Almagras iš tikrųjų puikiai išnaudojo susiklosčiusią situaciją ir gudriai pasitelkė savo neseniai įgytus turtus. Išvykęs kelyje pasitikti Alvarado, jis lengvai įtikino šį, kad konfrontacija beprasmiška. Tada jis pasiūlė Alvaradui išeiti: Almagras už padorią kainą iš jo nupirktų įrangą bei laivus, jei jis pažadėtų sugrįžti į Gvatemalą. Alvaradas su palengvėjimu pritarė Almagro pasiūlymui. Įkūrę Ispanijos municipalitetą Kite, kurį nusprendė pervadinti San Fransisku de Kitu, iš naujo susivieniję konkistadorai toliau keliavo palei pakrantę, o Kite paliko vadovauti Benalcázarą su puikiai įtvirtinta igula.¹²

Vargu ar Kiskisas su savo vyrais to tikėjosi, kai galiausiai pasiekė savo gimtuosius kraštus. Po dvejus metus trukusios išvykos jie negalėjo galvoti apie nieką kita, tik savo namus. O pamatę, kad Činčaisujų kontroliuoja konkistadorai, jie pasijuto visiškai sugniuždyti. Tiesa, Koljasujuje įgyta patirtis, kaip išvengti kavalerijos puolimo, leido jiems nužudyti tris, o

sužeisti dar dvidešimt žirgų bei nukirsti galvas bent keturiolikai ispanų, tačiau per pirmąjį savo susidūrimą su Benalcázarą 1535-aisiais jie patyrė skaudų pralaimėjimą.¹³ Kai Kiskiso vyrai pareikalavo jo prašyti taikos su ispanais, šis atsisakė ir apkaltino juos bailumu. Dėl to įsiplieskė atviras sukilimas, kuris baigėsi tuo, kad paties Kiskiso pasekėjai, apsiginklavę karo kirviais ir kuokomis, jį nužudė.¹⁴ Ši žinia neapsakomai sukrėtė Ruminjavį, kuris mėgino susitvarkyti su panašiu priešišku tarp savo pavaldinių. Jis bandė slėptis, tačiau buvo atpažintas šnipo, tada suimtas ispanų pajėgų ir atgabentas į Kitą, kur pagrindinėje aikštėje sulaukė egzekucijos.¹⁵ Taip iki 1535 m. vasaros ispanai nenuginčijamai užvaldė Atahualpai priklausiusią politinę atramą šiaurėje.

Žinia, kad Almagras su naujai įsigytu laivynu plaukia prie Ramiojo vandenyno pakrantės, pasiekė Pizarrą Limoje, kur jis vis dar buvo užsiėmęs miesto įkūrimu. Jis, rodos, nuoširdžiai džiaugėsi dėl to, kaip vis daugiau galios įgaunantis partneris susitvarkė su Alvaradu. Todėl jis pasiūlė Almagrui vykti į Kuską ir inkų sostinės gubernatoriaus pareigose pakeisti Hernandą de Sotą. Almagras ilgai nelūkuriavo. Tačiau pakeliui į Kuską jį pasiekė intriguojančios naujienos. Pizarro brolis Hernandas, kuris, akivaizdu, labai sumaniai sužaidė savo korta Karolio V karališkajame dvare Kastilijoje, plaukė atgal su imperatoriaus leidimu apdovanoti Pizarrą šiaurine Tahuantinsujaus teritorija, o Almagrą – pietine. Tad iškilo neišvengiamas klausimas: o kuriai teritorijai priklauso Kuskas? Almagro nuomonę nuspėti nesunku: kadangi šiaurę puošė Tumipampa bei Kitas, tai Kuskas neabejotinai buvo pietuose. Tokio pat požiūrio laikėsi ir dauguma jo bendražygių, kurie ten pradžioje buvo atvykę su Alvaradu, o tik po to persimetė į Almagro pusę ir troško kuo greičiau susikrauti didelius turtus.

Almagrui atvykus į Kuską, atmosfera ten buvo itin įtempta ir tik dar pablogėjo, kai Sotas nutarė paremti Almagrą. Kiti du broliai Pizarrai, Juanas ir Gonzalas, stipriai įpyko ir pagrasino Almagrui bei Sotui ginkluotu pasipriešinimu. Iki 1535 m. kovo vidurio situacija pasidarė tokia nestabili, kad Franciscui Pizarrai teko skubiai išvykti iš Limos ir pamėginti visa tai sutvarkyti. Gegužės pabaigoje atvykęs į Kuską, jis sugebėjo įtikinti

Almagrą surengti ekspediciją į Čilę, pažėręs jam viliojančių pasakojimų apie dar daugiau lobių ir turtų. Ko gero, šis planas užvaldė riterišką surzusių Almagro pasekėjų vaizduotę, tad įtampa laikinai atslūgo.¹⁶

Liepos pradžioje Almagras išvyko į Čilę su beveik 600 ispanų ir Manko jam suteiktų 12 tūkstančių inkų sąjungininkų, kuriems vadovavo vienas iš paties Sapos Inkos brolių Paulju Tupakas bei įtakingas šventikas Huilakas Umu, žymus Huainos Kapako giminaitis. Šios ekspedicijos jokių būdu nebūtų galima vadinti pamokančia patirtimi. Ispanai su savo pavaldiniais inkais elgėsi neapsakomai žiauriai.¹⁷ Taigi nenuostabu, kad pastarieji pradėjo priešintis, organizuoti antpuolius ir žudyti ispanus, kada tik pajėgdavo. Tuomet, į Čilę vedančioms kalnų perėjoms ėmus stipriai varginti ispanus, dauguma jų čiabuvių bendražygių su pasibaisėjimu dezertyravo: iki spalio pabaigos ekspedicijoje buvo likę tik Paulju bei jo pasekėjai. Netgi Huilakas Umu keliavo atgal į Kuską, pasak vieno metraštininko, nepalikęs ispanams nė žmogaus, kuris „bent stiklinę vandens jiems paduotų“.¹⁸

Kartūs į Kuską grįžusio Huilako Umu skundai dėl bereikalingo Almagro vyrų žiaurumo atitiko tai, ko Mankas prisiklausė iš skirtingų Tahuantinsujaus kampelių. Jis pradėjo dvejojti, ar Kiskisas ir Ruminjavis, taip atkakliai besipriešinę išibrovėliams, nebuvo teisūs. Būtent tokio požiūrio, atrodytų, laikėsi vienintelis išgyvenęs Manko karo vadas Tisokas Jupankis, kuris Sapai Inkai pasakė, kad jų žmonių ir vaikų, nuolat sulaukusių ispanų paniekos, labai daug geriau būtų tiesiog mirti kovoje už jų laisvę, nei pasiduoti tokiai žeminančiai lemčiai.¹⁹ Tad Mankas, įtikintas šitokių argumentų, į slaptą susirinkimą sušaukė visus Koljasujaus lyderius ir pranešė jiems apie savo priimtą sprendimą pradėti maištą. Po to jis pats vidury nakties paspruko iš Kusko, tačiau vienas šnipas informavo Pizarro brolius, kurie iškart puolė jį vytis. Lapkričio pradžioje jie sėkmingai susėkė Sapą Inką ir atvedė jį atgal į Kuską „su grandinėmis aplink kaklą ir geležiniais įtvarais ant pėdų“.²⁰ O Tisokas Jupankis ir kai kurie Koljasujaus lyderiai tuo tarpu pasiekė į šiaurę nuo Chauchos esančias aukštumas, kur netrukus sukilo Tarmos ir Bombono gyventojai. Panašiai įvairiuose Koljasujaus regionuose pasistengė ir kiti lyderiai. Netrukus į Kuską pradėjo plūsti pranešimai apie net tris dešimtis žuvusių ispanų, sukėlę

daugybę žiaurių baudžiamųjų ekspedicijų, kurioms vadovavo broliai Pizarrai bei jų sąjungininkai čiabuviai.²¹

Būtent tokią kritinę padėtį ir rado Hernandas Pizarras, 1536 m. sausį iš Ispanijos sugrįžęs į Kuską. Jam nedavė ramybės tas siaubas, su kuriuo naujiena apie Atahualpos egzekuciją buvo pasitikta Ispanijoje, kai jis suprato, kad Karolis V neabejotinai pasibaisės dėl jo brolių elgesio su Sapa Inka. Ir išties pats Hernandas atvyko su labai konkrečiais iš imperatoriaus gautais nurodymais pasirūpinti, kad Mankas teisėtai sulauktų valdovui prideramos pagarbos. Dėl to Hernandas nesibodėjo jaunajam Sapai Inkai rodyti visų įmanomų draugiškumo bei pagarbumo apraiškų. Deja, jau buvo per vėlu. Nors Mankas Hernando atžvilgiu išreiškė tam tikrą dėkingumą, jis taip pat klausė Tisoko Jupankio bei Huilako Umu patarimų ir surezgė planą. Pranešęs Hernandui, kad turi kartu su Huilaku Umu vyksti į Jukajaus slėnį, kur reikia atlikti keletą svarbių religinių apeigų, Mankas pateikė jam gundantį pasiūlymą: jeigu Hernandas išleis jį į šią kelionę, tuomet jis pargabens natūralaus dydžio savo tėvo Huainos Kapako statulą, pagamintą iš gryno aukso. Mažai kas Kuske betikėjo Manko klasta, tačiau Hernandas, matyt, apakintas savo godumo, nepalengvai tvirtino, kad Sapa Inka galima pasitikėti. Ir tada 1536 m. Didįjį šeštadienį Hernandą pasiekė žinia, kad Mankas iš tikrųjų buvo suplanavęs kruopščiai suderintą ispanų išvaymo iš Kusko operaciją, prie kurios prisidėjo visų keturių Tahuantinsujaus kraštų lyderiai. Taigi Hernandui neliko nieko kita, tik pripažinti, kad jis buvo apmulktas.²²

Netrukus Kuską apsupo dešimtys tūkstančių čiabuvių kovotojų. Naktį vienam liudininkui jų laužai priminė „žvaigždes, išsibarsčiusias labai giedrame danguje“.²³ Mankas ir jo karo vadai, kurie buvo išmokę vertingas pamokas iš ankstesnių susirėmimų su ispanų raiteliais, išmintingai nusprendė pasilikti ties aplinkinių kalvų nuokalnėmis. Tokiomis aplinkybėmis negalėdami perimti iniciatyvos, dabar konkistadorai turėjo aštuoniasdešimt neveiksmingų arklių ir tiesiog siaubo apimti stebėjo, kaip auga čiabuvių skaičius. Mankas kantriai laukė, kol jo gretose susirinkusių karių persvara pasidarė triuškinama. Ir tada, gegužės 6-ąją, šeštadienį, jis pradėjo sutartinį Kusko antpuolį, kurio metu inkai suderino savo laidynių galią su naujoviška ir netikėta, bet pražūtinga technika: visi akmenys buvo

iki raudonumo įkaitinti laužuose. Visai netrukus užsiliepsnojo šiaudiniai miesto namų stogai. Ispanai vos neužduso tirštuose dūmuose ir sugebėjo išgyventi tik susispietę į vieną pagrindinės aikštės pusę, kur nebuvo jokių pastatų.²⁴ Nors Manko persikėlimas iš kalnų į atvirą teritoriją iš esmės leido ispanams panaudoti žirgus, jis ir čia išradinai numatė tokią jų taktiką, todėl atrėmė ją nauju sumanymu: inkų kariai buvo pririšę po tris akmenis prie įtemptų, lamų sausgyslėmis suveržtų virvių galų, o metant toks prietaisas apsvyniodavo arkliams aplink kojas, juos supančiodavo ir nuversdavo ant žemės.²⁵

Ispanai iškart suvokė, jog pasilikę mieste bus pasmerkti pražūčiai, todėl sutelkė visas pastangas, kad užimtų Saksaihuamano tvirtovę, įkurtą šiaurinėse apylinkėse. Tai buvo rizikinga operacija, nes inkai prieigą prie šios tvirtovės nusėjo mirtinai pavojingomis duobėmis, kurias teko užversti, kol dirbančiuosius saugojo raiteliai, pažeidžiami per išpuolius nuo pakalnės. Atlikę gudrų apgaulingą manevrą, raiteliai skubiai nujojo šiaurės vakarų kryptimi, priversdami savo persekiotojus manyti, kad nutarė sprukti, bei taip sugundydami juos kirsti šalies teritoriją ir sudeginti kabamąjį tiltą per Apurimaką. O tada ispanai metėsi į dešinę, taip priartėdami prie tvirtovės iš vienintelės jos pusės, neapdengtos jokiais kliūtimis.²⁶ Tvirtovės gynėjai pasitiko juos grėsmingu aksčių ir laidynių akmenų lietumi. Juanas Pizarras, kuris dėl praėjusią dieną sutrenkto žandikaulio sutinimo negalėjo dėvėti šalmo, sulaukė mirtino smūgio į galvą. Nors baimę kėlusio jų priešų mirtis sužadino inkų kovinę dvasią, ispanai dabar pradėjo taikyti laiko patikrintus apsiausties karybos metodus, kurie buvo ypač efektyvūs kampanijų prieš Granadą metu. Naktį jie pasinaudojo apgulos kopėčiomis ir ėmė lipti per aukštąsias tvirtovės sienas. Gegužės pabaigoje, po keletą dienų trukusių įnirtingų kovų, jie visiškai užvaldė šią inkų tvirtovę ir taip gavo solidžią bazę, iš kurios galėjo pamėginti vėl atkovoti senąją inkų sostinę.

Suvokdamas skausmingą faktą, kad jo padėtis nestabili, Mankas Inka atsitraukė į palyginti saugų Oljantaintambą, maždaug keturiasdešimt mylių į šiaurės vakarus nuo Kusko apeigų centro. Iš šio sienomis atskirto komplekso, įrengto toje vietoje, kur Jukajaus slėnis ima siaurėti, Uribambos upei leidžiantis Amazonės baseino link, buvo valdomi įėjimai į

slėnius, vedančius per Pantikaljos perėją ir žemyn į džiungles rytuose; tad jis tapo saugia tvirtove, iš kurios galima buvo toliau ryžtingai priešintis konkistadorams.²⁷

Tuo metu Limoje Franciscas Pizarras, vos tik išgirdęs apie Manko su-rengtą sukilimą, iškart pradėjo organizuoti paramos ekspedicijas. Viena žmonių grupė, kuriai vadovavo Franciscas Mogrovejas de Quiñonesas, išsiųsta į Chauchą, o kita su Gonzalu de Tapia priešaky – į Huamangą. Prieš juos inkams aiškų pranašumą teikė vietovės reljefas, tad čiabuviai jį visiškai išnaudojo. Inkai įsigudrino taikyti mirtiną taktiką, laukdami, kol konkistadorai įžengs į gilius, siaurus tarpeklius, kurių gausu centrinuose Anduose. Tada jie, užkirtę abu tarpeklio išėjimus, nuo įkalnių bombarduodavo įkliuvusias ispanų pajėgas sunkiais rieduliais. Taip žuvo šimtai ispanų, todėl Pizarras buvo priverstas iš Panamos bei Nikaragvos prašyti pastiprinimo. Ilgainiui Limoje esantys ispanai ėmė manyti, kad jų situacija darosi beviltiška ir net ėmė abejoti, ar tik greitai neteks apskritai palikti Peru.²⁸ Pizarras savo nusivylimą išliejo laiške Pedrui de Alvaradui, kuris dabar jau buvo sugrįžęs į Gvatemalą, ir pasakojo jam, jog dėl patirtų netekčių jį užgriuvęs toks gilus sielvartas, kad norisi tiesiog numirti.²⁹ Mankas to nepraleido, 1536 m. rudenį įsakęs savo karo vadams atlikti keletą mėginimų įsibrauti į pačią Limą. Tai bylojo apie perdėtą pasitikėjimą savimi: lygi, atvira teritorija, kurioje įkurta Lima, visgi buvo neabejotinai palankesnė ispanams. Tiesa, Manko vadai buvo perėmę ispanų ginklų ir itin efektingai jais naudojos, tačiau ispanai vis tiek nepasidavė ir po truputį sulaukė daugybės entuziastingai nusiteikusių tautiečių, plūdusių į Limą iš Centrinės Amerikos, Karibų regiono ir net Ispanijos, pastiprinimo.³⁰ 1536 m. lapkritį situacija taip stipriai pasikeitė, kad Pizarras sugebėjo išsiųsti gana didelio masto ekspediciją į Kuską. Jai vadovavo Alonsas de Alvaradas, žymiojo konkistadoro sūnėnas. Iš Limos jis išvyko 1536 m. lapkričio 8 d. su 350 bendražygių, tarp kurių buvo daugiau nei šimtas raitelių ir keturiasdešimt arbaletininkų. Keliaudami į Chauchą ir nerodydami jokio gailėsčio pakeliui sutiktiems priešininkams, ispanai buvo patikinti, kad huankų tauta, įsikūrusi į šiaurę nuo Chauchos esančiame regione, ir toliau jautė stiprių nuoskaudų dėl inkų ekspansionizmo. Todėl jie visiškai netroško palaikyti Manko sukilimo ir itin noriai stojo į ispanų pusę.³¹

Kai jaunasis Alvaradas pirmosiomis 1537 m. dienomis pradėjo brautis į Kuską, į senąją inkų sostinę iš Čilės taip pat grįžo ir nenusisėkusi Almagro ekspedicija. Nepalenkiamai įsitikinęs, kad Kuskas neabejotinai išliko Karolio V jam paskirtojoje Tahuantinsujaus dalyje, Almagras buvo pasiryžęs kompensuoti savo nesėkmingas turtų paieškas Čilėje, o kokių nors nesutarimų su Sapa Inka jam nereikėjo. Todėl jis, vos tik išgirdęs apie maištą bei Kusko apgultį, pradėjo su juo bendrauti ir demonstruoti taikinamuosius gestus.³² Prieš atvykdamas į patį Kuską, Almagras pradžioje pabandė pasiekti Sapą Inką Oljantaintambe, tačiau to padaryti jam neleido nuožmus inkų pasipriešinimas, kurį prie Kalkos surengė jaunas karo vadas Paukaras. Almagras su šiojais tokiais sunkumais visgi sugebėjo pasprukti ir buvo priverstas ieškoti prieglobsčio Kuske, į miestą patekęs balandžio 18 dieną. Ten jo priešai buvo visai nebe inkai, o Hernandas ir Gonzalas Pizarrai, jo senojo partnerio broliai, kuriuos jis netrukus areštavo. Juk jei Kuskas vis dėlto buvo pietuose, tai priežasties ten pasilikti neturėjo jokie Pizarrai. Tačiau, vos tik spėjęs įkalinti tuos brolius, jis buvo priverstas stoti akis į akį su Francisco Pizarro atsiųsta pagalbos armija, vadovaujama Alvarado ir tuo metu jau besiaartinusia iš Chauchos. Almagrui pasisekė, kad jį palaikė Rodrigas Orgóñezas – Pavijos mūšio veteranas, 1525-aisiais vadovavęs Prancūzijos karaliaus Pranciškaus I suėmimo operacijai, bei genialus karo strategas. Orgóñezas suplanavo naktinį išpuolį prieš Alvarado pajėgas ir liepos 12 d. prie Abankajaus nesunkiai iškovoję pergalę, ne tik sutriuškindamas Alvaradą, bet ir užsitikrindamas nemažos dalies jo karių palaikymą – panašiai, kaip nutiko ir Cortésui bei Narváezui atveju.³³

Į Kuską Orgóñezas grįžo pakylėtas ir pamėgino Almagrui prakišti prieš Pizarrą nukreiptą viliojantį planą: jis ragino liepti atlikti Hernando ir Gonzalo egzekuciją, o po to surengti kampaniją prieš Limą ir suimti patį Franciscą, taip perimant visą Tahuantinsujų į savo rankas. Tačiau Almagras pasirinko elgtis atsargiau. Jis baiminosi, kad, išsiuntęs savo pajėgas į Limą, leistų Mankui Inkai surengti dar vieną Kusko antpuolį. Kadangi Sapa Inka nerodė nė menkiausių ženklų, kad gali bent iš tolo susigundyti Almagro taikos pasiūlymais, konkistadoras padarė išvadą, kad Orgóñezui visų pirma reikėtų atsikratyti Manko. O tada, pašalinę šią grėsmę, jie

galėtų pradėti galvoti ir apie Limą. Nors ir nenoriai, bet visgi įtikintas, kad Almagras tikrai pasirengęs pulti savo senąjį partnerį, vos tik Mankas bus nugalėtas, Orgóñezas išvyko iš Kusko ieškoti Sapos Inkos, prabėgus vos keletui dienų po pergalės prie Abankajaus. Jam nepavyko sučiupti Manko, bet visgi privertė jį sprukti iš savo būstinės Oljantaintambe per nykius Urubambos atogrąžų pelkynus į Vilkabambos slėnyje esantį Vitkoso miestelį.³⁴

Almagras, dabar su Manku tapęs nesutaikomais priešais, nusprendė, kad Sapos Inkos vietą turėtų užimti jo brolis Paulju Tupakas. Taigi konkistadoras atitinkamai suorganizavo oficialų karūnavimą, kuris liepos pabaigoje turėjo įvykti Kuske, ir dėl to sulaukė daugumos aplinkinėse teritorijose įsikūrusių čiabuvių palaikymo. Nors Paulju buvo ištikimas Manko šalininkas, jis visgi išliko lojalus Almagrui visos Čilės ekspedicijos metu, pasirinkdamas eiti su juo net tada, kai, remiantis liudininkų pasakojimais, galėjo nesunkiai jį pribaugti.³⁵ Jiems sugrįžus į Kuską, Paulju Almagrui buvo pagrindinis informacijos šaltinis: jis pranešė apie artėjančias jaunojo Alvarado pajėgas ir Almagro valdžiai atidavė tūkstančius inkų kovotojų, besirengiant Abankajaus mūšiui.³⁶

Tokia gana mįslinga elgsena buvo paremta sumania, tačiau sudėtinga logika. Konkistadorų pasirodymas po skaudžios Atahualpos ir Huaskaro konfrontacijos atskleidė esmines silpnąsias vietas, kurios neatitaisomai pažeidė trapią galios pusiausvyrą Tahuantinsujuje: ten taikyta didėjančių dešimtųjų struktūra, aprašyta ankstesniajame skyriuje³⁷, buvo teoriškai efektyvi, tačiau praktiškai – anaiptol ne visada. Kiekvieną iš keturių Tahuantinsujaus ketvirčių (*suyu*) administravo didysis lordas (*apu*) – toks titulas kartais galėdavo būti suteiktas ir armijos vadams. Tačiau kiekvieną iš tų keturių *suyu* taip pat sudarė atskiros apygardos (*wamani*), kurios daugumą atitiko iki inkų egzistavusias gentines jurisdikcijas. Šiuos *wamani* kontroliavo provincijų valdytojai, vadinami *tokrikoq*, kurių galia iš esmės leido jiems rinkti duoklę ir skirti kandidatus į karinę tarnybą, vadinasi, jie neišvengiamai konfliktuodavo su savo provincijų genčių vadais, kurių prioritetai buvo kitokie. Kitaip tariant, centralizuoto inkų karališkojo dvaro ir valdžios poreikiai nuolatos kirsdavosi su vietiniais interesais.

Ir dabar ši įtampa tik dar labiau išaugo. Po Manko Inkos karūnavimo

tokrikoq pamėgino iš naujo skirtingose savo apygardose įtvirtinti centralizuotą valdžią, bet susidūrė su vietinių genčių vadų, kurie nekentė inkų piktnaudžiavimo įgaliojimais ir norėjo prikelti gentines bendrijos formas, visada sietinas su konkrečiomis dievybėmis ir *waka*, pasipriešinimu. Plėtros metais inkai padarė šią sistemą veiksmingą, pasitelkdami kolonistus (*mitmaquna* – tai žodžio *mitmaq* daugiskaita), kurie suformavo inkų lojalumo branduolį, kai kuriuose regionuose sudariusi net trečdalį visų gyventojų. Tačiau per pilietinį karą *mitmaquna* su tais regionais išvystė daug glaudesnius ryšius. Tai buvo dar lengviau pastebima tarp asmeninių inkų didikų tarnų (*yanakuna* – tai žodžio *yana* daugiskaita), kurie prisirišo prie ispanų taip pat noriai, kaip anksčiau buvo prisirišę prie inkų, ir kuriuos ispanai, savo ruožtu, apdovanojo, leisdami jiems ir toliau nemo-kėti duoklės bei suteikdami daugybę galimybių prisigrobstyti turtų.³⁸

Mankas šią situaciją puikiai perprato. Po jo sukilimo prabėgus vos penkiems mėnesiams, jis neatlaikė tokios įtampos ir pats tapo bėgliu. O Almagras, priešingai, nematė jokio poreikio nerimauti: jis ne tik toliau naudojosi Paulju parama bei iš jo gaunama esmine informacija, bet ir nenuginčijamai valdė Kuską, savo rankose turėdamas daugiau nei 800 ispanų bei du brolius Pizarrus kaip naudingą kozirį, kurį galėjo panaudoti prieš savo buvusį partnerį Limoje. Tokiomis aplinkybėmis Franciscui Pizarrai vargu ar beliko koks nors kitas pasirinkimas, tik kompromiso paieškos. Jis į Kuską išsiuntė savo patikimąjį teisininką Gasparą de Espinosa, kad šis su Almagru aptartų laikiną susitarimą dėl ribos tarp dviejų jiems Karolio V paskirtų Tahuantinsujaus regionų. Tuo pat metu Espinosa turėjo įkalbėti Hernandą bei Gonzalą sudaryti Almagrui įspūdį, kad trokšta atrasti taikų jų nesutarimų sprendimą ir išvengti bet kokių minčių apie kerštą. Pizarras labai išmintingai pasirinko pasiuntinį: Espinosa ne tik buvo patyręs teisiniuose reikaluose, bet ir išsiskyrė įtikinama iškalba. Nors ir susidūrė su atkakliu abiejų pusių atsisakinėjimu, jis vos per keletą savaikių sugebėjo juos perkalbėti. Ką gero išvis galėjo duoti tokia konfrontacija? Nejaugi jie nežino, kad Romai galingi priešai, pavyzdžiui, Pyras ar Hanibalas, nekėlė didesnio pavojaus nei jos pačios piliečiai? Negi jiems neakivaizdu, kad septynis šimtmečius trukęs kariavimas Romai pakenkė ne taip stipriai, kaip palyginti nereikšmingos Sulos ir Marijaus arba